

vakit ayıramadı. Kahire'de öldü ve Şeyh Uryân Camii Mezarlığı'na babasının yanına defnedildi.

3. Mustafa el-Arûsî (مصطفى العروسی) (ö. 1293/1876). Şemseddin el-Arûsî'nin oğludur. 1213 (1799) yılında Kahire'de doğdu. Tahsilini Ezher'de tamamladı. 1864'te Ezher şeyhliğine tayin edildi. Özellikle Şâfiî fıkıhındaki dirayetle tanındı. Halk arasında yaygın olan bid'at ve hurafeleri kaldırmaya çalıştı. Yollar-da Kur'ân-ı Kerîm okuyarak dilenmeyi yasakladı. Ezher Üniversitesi'ne çekidüzen vermek üzere öğretim elemanları ve öğrenciler için yeterlik imtihanı koymak istemesi üzerine şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. 1870'te bu yüzden görevinden uzaklaştırıldı. Kahire'de öldü ve Şeyh Uryân Camii'ndeki aile mezarlığına defnedildi.

Eserleri. *Netâ'icü'l-efkâr-i-kudsiyye* (I-IV, Bulak 1290, Zekeriyâ el-Ensârî'nin Kuşeyrî şerhinin hâşiyesi); *Keşfü'l-gümme ve takyidü me'ânî ed'iyeti seyyid-i'l-ümme* (Hz. Peygamber'den rivayet edilen dualar); *Risâle fi'l-iktisâb*; *el-'Ukûdül-ferâ'id fi beyânî me'ânî'l-'akâ'id*; *el-Envârül-behiyye fi beyânî eḥaḳ-ḳıyyetü'l-mezhebi's-Şâfi'î*; *el-Ferâ'izü'l-müstahsene fî mâ yete'alleḳu bi'l-besmele ve'l-ḥamdele*; *el-Hidâye bi'l-ve-lâye*.

BİBLİYOGRAFYA :

Cebertî, 'Acâ'ibü'l-âşâr, II, 162-164; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1321-1322; İzzâhu'l-meknûn, II, 620; Halil Merdem Bek, *A'yânü'l-karnî's-şâliş 'aşer*, Beyrut 1977, s. 247; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, V, 354-355; İbrâhim Musabbih, "Ma'a Şüyûḫ-i'l-Ezher", *el-'Urvetü'l-vüḣḳâ*, sy. 34, Kahire 1982, s. 62; sy. 35, s. 62; sy. 36, s. 68; Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidü Mısr ve evli-yâ' uhe's-şâlihân*, Kahire 1983, V, 293-298; *el-Ezherü's-serîf fi 'idihî'l-elfi*, Kahire 1983, s. 243-244, 248; Abdülmuiz Hattâb, *Süyûḫü'l-Ezher* (nşr. Vezâretü'l-İ'lâm), Kahire, ts., s. 19-20, 22-23, 26.

İRFAN GÜNDÜZ

ARÜSİYYE

(bk. ARÜS RESMÎ).

ARÜSİYYE

(العروسیة)

Şâzeliyye tarikatının Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Arûs (ö. 868/1463-64) tarafından kurulan Kuzey Afrika kollarından biri.

Silsilesinde yer alan Fethullah el-Acemî vasıtasıyla Horasan'dan Kuzey Afrika'ya geldiği anlaşılan bu tarikat, dünyaya ve dünyevî değerlere önem verme-

yen bir irşad anlayışına sahiptir. Ahmed el-Arûs, bu özelliği Şâzeliyye'nin esasları ile birleştirerek Arûsiyye'yi kurmuş, irşad tarzı ve tarikat usullerini *Tuḥfetu's-seyyid el-Mehdî el-Fassî* adlı bir risâlede toplamıştır. Şâzeliyye tarikatının Fas kollarından biri olan Zerrûkiyye'nin kurucusu Ahmed ez-Zerrûk (ö. 899/1493-94), Ahmed el-Arûs'un halifesidir.

Arûsiyye'nin silsile ve usulünü *el-Envârü's-seniyye fi esânidi't-tarîkatü'l-'Arûsiyye* adlı bir eserde anlatan Abdüsselâm el-Esmer el-Feytûrî'nin (ö. 981/1574) şeyhliği döneminde tarikat yaygınlık kazanmış, bu yüzden Feytûrî'ye "ikinci pîr" unvanı verilmiştir (bk. ABDÜSSELÂM el-ESMER). Ahmed el-Arûs'un şeyhi Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ukbe el-Hadramî'nin Kâdiriyye silsilesinde yer almasından dolayı Arûsiyye'nin Kâdiriyye tarikatının kollarından biri olduğu da söylenir. Bölgedeki etkisi, mensuplarının çokluğu ve özellikle XIX. yüzyılda Türkler'e bağlılığı ile tanınan Arûsiyye, Abdüsselâm el-Esmer el-Feytûrî'ye nisbetle Tunus'ta Selâmiyye olarak bilinmektedir. Tarikat Mısır, Libya ve Tunus başta olmak üzere Kuzey Afrika'da bugün de faaliyetlerini sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 272^b; Rinn, *Mara-bouts et Khouan*, Alger 1884, s. 38, 268; Le Chatelier, *Confreries Musulmanes du Hedjaz*, Paris 1887, s. 84-92; Şehbenderzâde, *İslâm Tarihi*, s. 520-523; Abdülhay el-Kettânî, *Fih-risü'l-feḥâris*, I, 205-206; F. de Jong, "al-Asmar", *El² Suppl.* (İng.), 93-94.

MEHMET DEMİRCİ

ARÜZ

(عروض)

Arap edebiyatında doğmuş ve İslâmî edebiyatlara yayılmış bir nazım sistemi ve Arap nazım sisteminde ilk şatırın son tef'ilesi.

I. ARAP EDEBİYATI'NDA ARÜZ

II. İRAN EDEBİYATI'NDA ARÜZ

III. TÜRK EDEBİYATI'NDA ARÜZ

Nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerin âhenkli dizilerine dayanan bir vezin sistemi olup Arap edebiyatında doğmuş, dil yapısına, edebî an'aneye ve zevke göre değişikliklere uğrayarak, başta Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere, İslâm medeniyeti çevresi-

ne giren diğer milletlerin kendi dillerindeki edebiyatlarına da geçmiştir. Arüz aynı zamanda, tarif edilen vezin sistemiyle nazmedilmiş Arapça manzumelerde beytin ilk yarısının son tef'ilesine de denir.

Arüz kelimesinin çeşitli lugat mânaları vardır. Edebî istilâh olarak bunlardan hangisine dayandığı, gerek eski müellifler gerekse yeni araştırmacılar tarafından kesin bir izah şekline bağlanamamış, bu hususta öteden beri birbirinden çok farklı ihtimaller tekrar edile gelmiştir. Bu izah tarzlarını kısaca anmak, bazı hususların çözülmesine yardımcı olabileceği gibi bizi hiç değilse doğruya yaklaştırmaya yaracaktır. Arüzün pek çok lugat mânasından, istilâh olarak taşıdığı mânalarının bağlı bulunduğu ileri sürülenlerin başlıcaları şunlardır: "Yön, cihet, taraf, yan, bölge; Mekke, Medine ve etrafı; daracık dağ yolu; bulut; serkeş deve; çadırın orta direği; ortaya çıkma veya çıkarma; kendisiyle bir şey karşılaştırılan, dolayısıyla ölçü ve örnek olan şey".

Arüz ilmini sistemli bir izah şekline kavuşturan, bu arada vezin ve kafiye ile, daha doğrusu bir bütün halinde nazımla ilgili istilâhların çoğunu tesbit ve tarif eden el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791), bu sahada eskiden beri kullanılagelen ve bazıları zamanla açıklık kazanan, bazıları ise bulanık bir mâna taşıyan kelimelere muayyen karşılıklar tayin etmişti. **Kaside**, **beyit**, **kafiye**, **recez**, **remel** vb. böyle kelimelerden biri de arûzdur. Bu kelimeyi el-Halîl bel-li iki şeye bağlamıştır. Bunlardan biri, bir beytin ilk yarısının (şatr) son cüzü (tef'ilesi), ikincisi vezin hatta nazım bilgisi. Şu halde lugat mânalarının hangisinden geldiği araştırılırken, arüzün el-Halîl'den önce neyi ifade ettiği ve onun bu kelimeyi anılan iki şey için istilâh olarak neden seçtiği hususları birbirine karıştırılmadan ele alınmalıdır.

Arüzün, ilimlerin veya edebî bilgilerin bir tarafı, bir bölümü olduğu, güç bir meselede bizi hedefe götüren bir yola, sağladığı fayda ile bereket sembolü olan buluta benzediği, şiirin vezninin doğru veya bozuk oluşunun bu ilim sayesinde ortaya çıktığından bu bilginin arüz adını aldığına dair ihtimallerle, el-Halîl'in Mekke'de kendisine yeni bir ilmin ihvan edilmesi için yaptığı dua üzerine ilâhî bir ilhamla arüz ilmini kurduğu ve onu Mekke'nin isimlerinden biri